

A British Library 1851. előtt kiadott magyar könyveinek rövidített címkatalógusa

összeállította: Geoffrey Arnold

Mivel a British Library magyar könyveinek jelen katalógusa általában véve követi, stílusban és terjedelemben egyaránt, a korábban megjelent rövid-cím katalógusokat; a hozzáértő tudni fogja, hogy a „magyar könyvek” megjelölés nem egyszerűen nyelvre vagy tárgyra utal, hanem olyan könyvekre, amelyeket bármilyen nyelven és bármi tárgyról Magyarországon nyomtattak, és amelyeknek mintegy fele történetesen magyarul íródott.

A Katalógus szintén adottnak veszi, hogy használói nemcsak azzal vannak tisztában, hogy a mai „Cluj” évszázadokon át a magyarul beszélők számára Kolozsvár volt, hanem azzal is, hogy a város neve nemzetközi térképeken általában „Klausenburg”-ként szerepelt. Ugyanez vonatkozik a Pressburg/Pozsony/Bratislava elnevezésekre, valamint sok más város nevére, ahol 1473 (az első Magyarországon, Budán, nyomtatott könyv éve) és 1850 (a Pesti Magyar Tudós Társaság által kiadott könyvek 1835–1850 közé esnek) között nyomda működött. Ebben a vonatkozásban igen hasznosan forgatható az **Index II**, mivel a nyomdaműhelyeket a magyar helységnevek alatt sorolja fel, ahogy néhány későbbi változat is. De még szerencsésebb lett volna, ha az **Index II** nem fejeződik be az 1801. évvel.

Az **Index I** a „válogatott művek index”-e. Azokat a jelen katalógus mintegy 5000 címszava és 6000 kötete közül válogatásra került műveket tartalmazza, amelyeknek címlapja egyáltalán nem, vagy csak kezdetük mögé rejtve, tünteti fel a szerző nevét. Ez az index nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a rövid-cím katalógus jól forgatható legyen. De még ennél is több gyakorlati haszonnal szolgál a minden egyes tételre aprólékosan rávezetett British Library polcjelzés. A könyvtár olvasói kölcsönzési lapjaikat előre kiállíthatják, és így még aznap hozzájuthatnak a könyvhöz anélkül, hogy előzetesen a kézikönyveket böngészniök vagy a CD-ROM katalógus lemezével bajlódniuk kellene.

A Katalógus gondos átolvasása közben az olvasó néhány zavarba ejtő címmel találkozhat. Szép számmal vannak „magyar könyvek”, amelyeket Magyarországon kívül nyomtattak. Feltehetőleg azért kerültek be a jelen katalógusba, mert vagy magyarul íródtak (pl. Bod Péter: Az Isten vitézkedő Anyaszentegyháza, Bázél, 1778.), vagy mert tárgyük a magyar nyelv. (Pl. Farkas János: Gründliche ungarische Grammatic, Bécs, 1779.) Az **Index III**-ból úgy tűnik, hogy ez a feltételezés helytálló. Érdekes lenne látni, hogy milyen a nyelvek megoszlása ebben a British Library magyar könyveiről kiadott rövidített címkatalógusban. Az „A” kezdetű címszavak vizsgálata 42%-os magyar, 40%-os latin, 18%-os német és 5%-os más nyelvek megoszlást tárt fel. Ha ezt összehasonlítjuk a Catalogi Bibliothecae Hungaricae Széchenyiano Regnicolaris, Supplementum II. Scriptores Hungaros (Spronii, Typis Siessinanis, 1807.) katalógussal, egy terjedelmében és tárgyában hasonló kiadvánnyal, érdekes eredményre jutunk. Az „A” kezdetű

címszavak (számuk 10%-kal több) a következő megoszlást mutatják: magyar 20%, latin 38%, német 37%, egyéb nyelvek 5%. Ez a Széchényi kiegészítő katalógus (a benne szereplő művek ma a Magyar Nemzeti Könyvtár részét képezik) az 1807 előtt nyomtatott műveket öleli fel szemben a British Library-ével, amely 1851-ig veszi számba a könyveket. A két évszám közé esik a magyar reformmozgalom és az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc, amelyek magyarizációját adják a magyar nyelv fellendülésének. Amit azonban sehogyan sem tudok megmagyarázni, az ennek a figyelemre méltó Supplementum II-nek a teljes hiánya a British Library magyar rövidített címkatalógusából. Amikor 1963-ban saját Supplementum II példányomat szereztem, négy másik példány létezéséről volt tudomásom, egy közülük az akkori British Museum Library-ben. Akárhogy is van, nagyon tanulságos e két ritka és régi könyvkatalógus összehasonlítása. A címszavak kevesebb mint fele egyezik meg! Meg kell azonban jegyezni, hogy a Széchényi katalógus nem korlátozódik a történelmi Magyarországon kiadott könyvekre. Mindent egybevetve tényként állapíthatjuk meg, hogy a British Library jelentős számú olyan magyar könyvvel rendelkezik, amelyekkel a Magyar Nemzeti Könyvtár nem, és amelyek (ismerve a magyar vidéki könyvtárak kifosztását) más magyar könyvtárakból is valószínűleg hiányoznak. Természetesen a Széchényi Könyvtár még így is több régi magyar könyvvel rendelkezik, mint bármely más könyvtár, akárhol legyen is az.

Megalapozott az az állítás, mely szerint a British Library 1851 előtti magyar könyveinek gyűjteménye a nyugati világ legértékesebbike. Bár a washingtoni Kongresszusi Könyvtár Bakó Elemér által összeállított magyar katalógusa, vitathatóan ugyan, nagyobb számú könyvállományt mutat, a Kongresszusi Könyvtár korai anyaga elmarad a British Library gyűjteménye mögött. A British Library gyűjteményének kiváltsága elsősorban Thomas Wattsnak köszönhető, aki viszonylag nagy összegeket tudott könyvvásárlásokra fordítani, ami utódairól már nem mondható el.

A világ legnagyobb angol nyelvű könyvállományának összegyűjtését Panizzi törekvésének és buzgalmának tulajdonítják, akinek tevékenysége Watts-éval esik egybe. A nemzeti irodalmak vonatkozásában pedig ő hozta létre a második legnagyobb gyűjteményt, amelynél csak az egyes nemzeti könyvtárak állománya nagyobb. Az angol nyelv tekintetében a Kongresszusi Könyvtár mára messzire meghaladta a British Library könyveinek számát, de a többi nyelv vonatkozásában a British Library még mindig jónéhány „második hely”-et mondhat a magáénak. Magyarország nem esik ezek közé. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára egészében véve nagyobb gyűjteménnyel rendelkezik, mint a British Library, a korai könyvek tekintetében pedig gyűjteménye a British Library-éhoz mérhető. Mindazonáltal a British Library gyűjteménye nemcsak terjedelme és mélysége, hanem hozzáférhetősége miatt is figyelemre méltó, hiszen a jelen katalógus részét képezi az Általános Katalógus CD-ROM változatának.

Remélhetőleg a Magyar Rövidített Cím Katalógus sok tudományos kutató és tudós magánember íróasztalán megtalálható lesz a jövőben, éppúgy, mint az Európa bármely részéből régebbi anyaggal rendelkező nagyobb könyvtárakban. A múlt magyar könyvei valaha – a mainál sokkal inkább – szerves részét képezték egy széles könyvnyomtatási és -kiadási hálózatnak, amiről Arnold összeállítása bőszégesen tanúskodik.

Megjegyzés: 1984-ben a jelen sorok szerzője felajánlotta a British Library olvasószolgálatának, hogy a British Library magyar könyveinek teljes rövid-cím katalógusát, 1990-ig bezárólag, elkészíti. A könyvtár fontolgatta a javaslatot, de végül is tekintettel a CD-ROM bevezetésére, elvetette.

Kabdebó Tamás

(angolból fordította Dely Ildikó)

(Short Title Catalogue of Hungarian Books, London, The British Library, 1995. 354 p.)

Egy nyak-kímélő javaslat

Nyaktornának rövid távon megtezi. De 10-15 perc múlva már szédülést, émelygést okoz. Előbb-utóbb arra készíti az olvasót, hogy fogja az addig kiválasztott könyveket, s a kölcsönzőpult érintésével hazafelé vegye az irányt.

Arról van szó, hogy az európai és az angol-amerikai könyvkiadói gyakorlat eltérő módon nyomtatja a címet a könyvek gerincére. Ha minden könyvet úgy helyezünk a polcra, hogy szembe fordítva el tudjuk olvasni a címet, akkor a magyar, német, francia stb. művek gerincén a cím alul kezdődik, azaz a cím elolvasásához balra kell billentenünk a fejünket, az amerikai kiadásúak esetében azonban épp fordítva: a cím felül kezdődik, fejünket tehát jobbra kell billentenünk. (Köztünk szólva: az amerikai látszik logikusabbnak, hiszen ha a könyveket úgy tesszük lapjával egymásra, hogy a borító felénk nézzen, a gerincen így is könnyen el tudjuk olvasni a címet, míg az európai címek ilyenkor fejre állnak...) Ez a jobbra-balra billegtetés különösen akkor zavaró, ha a könyvtár szabad polcos állományában nagy mennyiségű amerikai és brit kiadvány található (a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjában, az Országos

Idegen Nyelvű Könyvtárban, az Akadémiai Könyvtárban stb.).

Javaslatom felkavaróan egyszerű. Ahelyett, hogy leveleket íránk a világ összes kiadójának, és megpróbálnánk rábírní őket, hogy ezentúl egyformán nyomtassák a gerinc-címeteket, válasszuk ki a könyvtárunkban domináns gyakorlatot, s a többi könyvet fordítsuk fejjel lefelé a polcon. Ez nagy mértékben kímélné az olvasó nyakát, bár esetleg azzal a sokak által nem kívánt következménnyel járna, hogy az olvasó tovább maradna a könyvtárban. (Hosszabb távon, ezt sem hallgathatom el, egyes kötetek újra-aranyozása is szükségessé válhat.)

Az olvasó meglegedésétől nem kell félnünk. Előbb-utóbb tőle függ majd, mennyi pénzzel gazdálkodhat a könyvtár (Amerikában máris közvetlen „könyvtár-adót” szednek), s nem lesz közömbös, jól érzi-e magát az olvasó a könyvtárban vagy sem.

Nyak-kímélő javaslatról beszélttem, holott tudatában vagyok: a könyvtárosok konzervatívak, s ez a léha javaslatom könnyen a nyakamba kerülhet. Mindegy. A haladásnak időnként mártírokra is szüksége van. Amellett titokban én is olvasó vagyok. S elegendem van már a billegtetésből!

Mándy Gábor